

Lidija Dimkovska

ŠTIRI MISLI O MAKEDONSKI IN SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

O menihu, alkoholiku in pesniku

Makedonija je bila v času vojn na območju bivše Jugoslavije oaza miru, kot jo je poimenoval Kiro Gligorov, prvi predsednik samostojne Makedonije, kmalu pa so to oznako prevzeli tudi ostali politiki, mediji, prebivalstvo in tudi tujci. Vojne so se je sicer dotaknile, toda le posredno: napada, okupacije ali bojov na makedonskih tleh namreč ni bilo, so pa ravno fantje iz moje generacije bili v zadnji postavi Jugoslovanske ljudske armade in prvi vojak, ki je v bojih podlegel, je bil Makedonec Saško Geškovski, vojak JLA v Splitu. Tudi sama sem imela veliko prijateljev in kolegov, ki so se znašli na frontah na Hrvaškem; nekateri so dezertirali, nekatere so nazaj pripeljale oblasti s pomočjo akcije makedonskih mater, ki so se kar z avtobusi odpravile po svoje sinove. Vsi, ki so se vrnili, so s seboj prinesli travmo vojne, v kateri niso hoteli sodelovati, nekateri je niso niti razumeli, zagotovo pa si je nihče ni želel.

Eden mojih prijateljev je, potem ko je dezertiral in se naskrivaj vrnil v Makedonijo, čez čas postal menih, drugi alkoholik, tretji še boljši pesnik. Toda razen prihoda beguncev iz drugih držav se v Makedoniji vojne ni čutilo neposredno. Vojna se zato kot tema v makedonski književnosti ni odrazila v tolikšni meri in v taki obliki, kot je vstopila in ostala prisotna v bosanski ali hrvaški književnosti. Prav tako je zelo malo najdemo v slovenski književnosti, medtem ko je v srbski tema vojne v devetdesetih postala tabu, s katerim se je le peščica avtorjev upala sočiti in o tem napisati literarno pričevanje ali (avto)fiksijsko besedilo. Nekoč sem Inštitutu za makedonsko književnost v Skopju zastavila vprašanje glede del, ki tematizirajo čas med vojno v bivših jugoslovanskih republikah in po njej. Raziskovalci so naštel le nekaj makedonskih pisateljev, odgovor pa pospremili z razlago, da vojna v bivši Jugoslaviji ni bila »naša«, torej makedonska. S to trditvijo se ne strinjam povsem: vsak je tako ali drugače živel z vojno v bivši Jugoslaviji, vsak je imel sorodnike, prijatelje ali znance v drugih jugoslovanskih republikah, vsak je ob prizorih ljudi, ki trpijo in umirajo, pomislil na koga. Razen agresorjev smo verjetno vsi osuplo zrl zlo, ki je čez noč postalo resničnost. Teme, kot sta razpad Jugoslavije in vojne po njem, so se tudi v mojem opusu pojavile razmeroma pozno, in sicer z romanom *Rezervno življenje* (2012), ki je posvečen moji, izgubljeni generaciji, potrebovala pa sem skoraj dve desetletji, da sem ga lahko napisala. Najverjetneje tudi drugi avtorji v sebi nosijo še nenapisane zgodbe, povezane z vojno ob razpadu Jugoslavije, vendar mora za refleksijo miniti (še) nekaj časa.

Ostanite še malo

Glede klasičnih del makedonske in slovenske književnosti lahko trdimo, da so si že zgodaj utrla pot v druge jezike. Še zlasti intenzivno so se prevajala v času Jugoslavije, tako da je večina

nepogrešljivih del ene in druge književnosti dostopna v obeh jezikih. Medtem ko je bila slovenska književnost v Makedoniji od nekdaj dobro zastopana, se v Sloveniji verjetno le redkokdo spomni, da bi za domače branje imel kakšno makedonsko delo. Sama sem v še posebej intenziven stik s slovensko književnostjo prišla med študijem primerjalne književnosti. Po drugi strani se zdi, da je okoli leta 1991 med omenjenima književnostma nastal vakuum. Ko sem se leta 2001 preselila v Slovenijo, sem ugotovila, da celih deset let (od leta 1991) iz makedonščine v slovenščino ni bila prevedene skoraj nobene knjige. Enako je bilo tudi s slovenskimi knjigami v makedonščini. Razpad Jugoslavije, vojne, neodvisnost, občutek nove identitete, politično vzdušje, vse to in še marsikaj je očitno vplivalo na zamrznitev literarnih vezi med Makedonijo in Slovenijo. Nujno jih je bilo obnoviti. Že čez nekaj mesecev je v reviji *Apokalipsa* izšel moj večji izbor mlade makedonske poezije v prevodu Aleša Mustarja, v makedonskem literarnem časopisu *Kulturen život* pa večji izbor slovenske kratke proze v mojem prevodu. Sledilo je veliko drugih prevodov, predvsem po zaslugi revij *Apokalipsa* iz Slovenije in *Naše pismo* iz Makedonije sta književnosti spet nekoliko povezali. Danes lahko rečemo, da se makedonska književnost v slovenščino prevaja v enaki meri kot slovenska v makedonščino. To se je še posebej intenziviralo z uredniško politiko Andreja Blatnika pri Cankarjevi založbi, ki je pripomogel k objavi več deset avtorjev, makedonske avtorje pa so objavljali tudi pri Modrijanu in drugih založbah – pred kratkim je denimo izšla odlična pesniška zbirka *Ostanite še malo* Jovice Ivanovskega pri LUD Literaturi. V Makedoniji sta ravnokar skoraj istočasno izšla roman *Figa* Gorana Vojnovića in knjiga za otroke *Močvirniki* Barbare Simoniti, v pripravi pa je tudi delo *Grozovilca in Divja zima* Jane Bauer, medtem ko je *Grozovilca v Strašni šumi* že izšlo. Veseli me, da danes obstaja kar nekaj

prevajalcev iz enega v drug jezik, seveda pa gre za dve precej majhni literarni sceni, ki imata omejene možnosti za obsežnejše medsebojno prevajanje.

O sladokuscih

Največja pomanjkljivost trenutnega stanja je dejstvo, da se je medijski prostor, posvečen kritiki, skrčil do neprepoznavnosti. O knjigah makedonskih avtorjev in avtoric v slovenskih prevodih se zelo redko pišejo kritike, pri čemer je nesprejemljivo, da ni bilo več kritik in odzivov denimo o romanih Olivera Nikolove, po mojem mnenju najboljše makedonske pisateljice, ali na primer o dramati Gorana Stefanovskega, med drugim tudi dobitnika Vilenice. Vendarle pa se ob misli na makedonsko sceno zavem, da tudi o slovenskih delih, ki izhajajo v makedonskih prevodih, ni kritik ali kakšne večje publicitete. Za ti dve književnosti se v enem in drugem prostoru še vedno zdi, da sta namenjeni le sladokuscem ali bralcem, ki točno vedo, kaj iščejo in kaj bi radi prebrali. Moram pripomniti, da so v Makedoniji založbe precej majhne, komaj s kakšno pisarno, kaj šele z oddelkom za stike z javnostjo, založniki so ponavadi uredniki in ljudje za vse, tako da nimajo ne časa ne moči, da bi se posvetili medijskemu propagiranju objavljenih knjig. Posledično za knjige bralci največkrat izvedo kar na družbenih omrežjih. Podobno v Sloveniji, razen peščice, vse založbe delujejo po principu *par ljudi = založba*, zato tudi informacije o njihovih knjigah ne pridejo do vseh, ki bi jih recimo zanimalo prebrati delo makedonskega avtorja ali avtorice. Občutek imam, da se za knjige izve le takrat, ko avtorji prejmejo kakšno pomembno nagrado ali doživijo uspeh v tujini, ali pa, ko se udeležijo predstavitev svojih knjig. V Sloveniji takšne predstavitve omogočajo predvsem festivali, kot so Vilenica, Dnevi poezije in vina na Ptuj, Prešernovo oro ali pa gostovanje na literarni rezidenci v Novem mestu v orga-

nizaciji fundacije Traduki in Založbe Goga. Za slovenske avtorje, prevedene v makedonščino, je enako – zanimanje za njihovo literaturo je večje, če nastopijo na pesniškem festivalu Struški večeri poezije, mednarodnem proznem festival Pro-Za Balkan, festivalu kratke zgodbe Druga zgodba ali pa na literarni rezidenci v Skopju v organizaciji fundacije Traduki in založbe Goten. Fundacija Traduki z rezidenčnimi programi, kot je Reading Balkans – da štipendij za prevode sploh ne omenjam –, še posebej veliko pripomore k medsebojnemu prevajanju slovenske in makedonske književnosti. Tudi Trubarjev sklad in Javna agencija za knjigo sta izjemno uspešni *zgodbi* slovenske književnosti. Brez njiju bi veliko predlogov za prevode slovenske književnosti ostalo le v glavi ali na papirju. Kljub temu je moj splošni vtis, da obe literaturi v prevodu ostajata čtivo predvsem bralk in bralcev, ki že imajo nek odnos do njiju in so že vnaprej zainteresirani za branje kakšnega novega dela, dostopnega v prevodu.

Obožujem slovenske knjižnice

Sicer ne razpolagam s statističnimi podatki, na podlagi lastnih opažanj pa menim, da v Makedoniji več ljudi kupuje knjige, medtem ko si jih v Sloveniji več izposoja v knjižnicah. Opažam namreč, da ima Slovenija izjemno dobro razvit knjižnični sistem. Knjižnice po Sloveniji so dejansko templji kulture. Kadarkoli sem vstopila v katerokoli slovensko knjižnico, sem začutila domače vzdušje – kot bi prišla h komu na obisk. Knjižnice so prijetne, tople, udobne, v njih lahko človek pozabi na zunanji svet. Naravnost obožujem slovenske knjižnice. Po drugi strani pa so knjige v knjigarnah precej drage. Ko sem v izložbi zagledala svojo pesniško zbirko v slovenskem prevodu in videla, da stane 25 evrov, me je obšel strah. Le kdo bo zanjo odštel 25 evrov? Mar je knjiga, čeprav bi morala biti osnovna potreba, postala luksuz? Kako naj moja knjiga pride do bralca, če

si je ne more privoščiti? To je možno samo preko knjižničnega pulta. Knjigarne so kot trgovine z dragimi modnimi znamkami. Vstopiš, občuduješ izdelke, jih primerjaš, skoraj ničesar pa ne kupiš. V svetu mode to ni nobena katastrofa, v svetu kulture pa izjemna. V New Yorku, Moskvi, Bukarešti, Beogradu in seveda Skopju si lahko privoščim marsikatero knjigo, v Ljubljani pa žal ne. Torej – še dobro, da v Sloveniji obstajajo knjižnice! V Makedoniji so knjižnice v nasprotju s tem še vedno neugledne in siromašne ustanove, ki komajda preživijo. Redko sploh lahko najdete vse knjige, ki bi jih radi prebrali. Največkrat greš v knjižnico zaradi nuje, ne pa veselja. Tudi knjigarn ni veliko, nekatera mesta nimajo niti ene. Eno teh je na primer Struga, ki že 60 let gosti največji pesniški festival Struški večeri poezije. S šestdesetimi prejemniki zlatega venca (med njimi je tudi Tomaž Šalamun), s toliko zbirkami drugih pesnikov v zbirki Plejada Struških večerov, s toliko antologijami, ki vsako leto izidejo na festivalu, posvečenem določeni nacionalni poeziji, bi zlahka napolnili vsaj eno dobro in udobno knjigarnico, knjigarno poezije, a je ni. Tam pa, kjer knjigarne so, so knjige še vedno relativno poceni. Tako ista pesniška knjiga, ki v Sloveniji stane 25 evrov, v Makedoniji v izvorniku stane le 4 evre. Vprašanje seveda ostaja, kje se več bere, na kar je izjemno težko odgovoriti. Ne pozabimo, da ima Slovenija odličen projekt bralna značka, ki spodbuja bralno kulturo od malih nog, potem pa nadaljuje z bralno značko za odrasle. Branje bi torej moralo biti navada, rutina prebivalstva, stalnica v slovenski kulturi. Mislim, da Slovenci sicer berejo, vendar pogosto raje posegajo po tuji književnosti, predvsem anglosaksonski, v vsakem primeru pa največ berejo zahodnjaško literaturo. Precej manj berejo vzhodnoevropske avtorje in avtorice, prav tako še vedno nimajo nekega odnosa do lastne, slovenske književnosti. Kot bi bila slovenska književnost rezervirana le za

elito. V Makedoniji se je zgodil obraten fenomen. Makedonska književnost je postala izjemno zanimiva za bralce in bralke. Nekatere založbe priznavajo, da prodajo več knjig makedonskih kot tujih avtorjev. Predstavitev knjig makedonskih avtorjev se skoraj vedno udeleži veliko obiskovalcev in založbe takrat prodajo tudi največ knjig. Sama sem v makedonščini objavila dva romana, eno pesniško zbirko v dveh izdajah, en roman pa v štirih. Naklade so seveda majhne, podobne kot v Sloveniji, toda zanimanje za makedonsko književnost in identifikacija z njo je precej večja, kot se to dogaja slovenski književnosti v Sloveniji. Ni pa kritike in tako avtor pravzaprav največkrat na družbenih omrežij, iz osebnih stikov, podatkov založbe o prodaji izve, da ga sploh berejo, redkokdaj pa ima možnost prebrati kritiko o svoji knjigi v makedonskih revijah in časopisih, ker jih je vse manj.

LIDIJA DIMKOVSKA, doktorica romunske književnosti, pesnica, pisateljica in prevajalka, je bila gostja Južnoslovanskega večera 11. marca 2019.